

*Малюга Л. Ю.,**кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
юридичного факультету**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ШВЕЙЦАРІЯ ЯК СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА: ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Анотація. У зв'язку із євроінтеграційними процесами в нашій державі актуалізуються питання, пов'язані із удосконаленням національного законодавства України на основі стандартів та принципів європейського права, а також законотворчого досвіду європейських держав. У даному контексті сфера соціального забезпечення є однією із першочергових для реформування, адже держави – члени Європейського Союзу декларують соціальний захист своїх громадян як одну із першооснов існування держави.

Швейцарія як європейська держава є досить вдалим об'єктом для досліджень. По-перше, Швейцарія є соціальною державою із високими стандартами соціального захисту громадян, що є важливим для нашого дослідження. По-друге, після подій Революції гідності в українському суспільстві все частіше формулюються пропозиції щодо розвитку принципів народовладдя у нашій державі та винесення найважливіших питань на референдуми. Швейцарія у даному контексті є взірцем побудови системи народовладдя не лише для України, а й для більш розвинених держав світу. Саме тому дослідження Швейцарії як соціальної держави та пошук напрямів використання її позитивного досвіду в Україні є актуальним питанням.

У статті досліджено систему соціального захисту Швейцарії. Проаналізовано соціальне законодавство Швейцарії, визначено його позитивні і негативні аспекти. Здійснено порівняння соціального законодавства Швейцарії із соціальним законодавством України, зроблено спробу виділення напрямів запозичення позитивного досвіду, який буде особливо корисним у процесі реформування системи соціального захисту в Україні і її адаптації до кращих світових та європейських стандартів. Автором сформульовано пропозиції щодо удосконалення соціального законодавства України.

Ключові слова: соціальне законодавство, соціальний захист, соціальне законодавство Швейцарії, позитивний досвід, удосконалення соціального законодавства України.

Постановка проблеми. Для того, щоб бути сучасною європейською державою та членом європейської спільноти, в Україні мають гарантуватись права людини та здійснюватися їхній захист, цінність людського життя і здоров'я повинні бути першочергово захищені державою, а соціально-економічні потреби населення мають забезпечуватись у тих розмірах та обсягах, щоб задовольняти потреби населення. В нашій державі такі цілі декларуються у ст.ст. 1, 46, 47 та 48 Конституції України [13]. Україна є соціальною державою, як і будь-яка розвинена європейська країна, але водночас очевидно, що рівень соціального забезпечення населення України є значно нижчим, ніж в європейських державах.

Своєю чергою Швейцарія є високорозвиненою державою, законодавчий досвід якої широко досліджується науковцями з усього світу. У зв'язку із реалізацією Україною шляху європейського розвитку актуалізується необхідність підвищення життєвих стандартів населення. Оскільки в Україні як молодій державі відсутній досвід розробки різноманітних інституцій, цілком прийнятним шляхом розвитку є запозичення досвіду більш розвинених держав. У цьому контексті Швейцарія є вдалим прикладом: по-перше, дана держава є однією із європейських країн із найвищим рівнем доходів громадян, а також їх купівельною спроможністю; по-друге, як свідчать статистичні дані, всього близько 530 тис. осіб у Швейцарії живуть на межі бідності і нижче (при цьому кількість такого населення поступово зменшується і сьогодні становить 6,6% населення, порівняно з 9,3% в 2007 р. [18]); по-третє, система соціального захисту населення Швейцарії, на думку науковців, знаходиться на високому рівні розвитку [10]. Крім системи пенсійного забезпечення, в державі функціонує досконала система обов'язкового медичного страхування, добровільного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, на випадок професійних захворювань і на випадок безробіття, що може бути корисним для запозичення Україною. Загалом соціальне забезпечення населення Швейцарії є набагато досконалішим та вищим, ніж в Україні, а отже, здійснення відповідного наукового дослідження є доцільним та необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці соціального законодавства Швейцарії присвячені праці таких науковців, як Д.Г. Севрюкова «Розвиток соціальної держави у Швейцарії» [19], який здійснив ґрунтовне дослідження соціального законодавства цієї держави. Різноманітні аспекти швейцарського законодавства у науковій літературі висвітлювало чимало вчених, серед яких такі, як Т.А. Гузенко, С.В. Загороднюк, Т.К. Кваша, Ю.В. Ковбасюк, К.В. Мануїлова, Ю.О. Могилевець, З.В. Мокринська, Г.В. Назаренко, О.А. Туровська, О.М. Чернеженко. Однак мусимо констатувати, що праці, присвячені соціальному законодавству Швейцарії, сьогодні в вітчизняній науковій доктрині фактично відсутні. З огляду на це здійснення дослідження Швейцарії як соціальної держави є актуальним.

Мета статті – проаналізувати соціальне законодавство Швейцарії, визначити його позитивні і негативні аспекти; здійснити порівняння соціального законодавства Швейцарії із соціальним законодавством України; виділити напрями запозичення позитивного досвіду та сформулювати пропозиції щодо удосконалення соціального законодавства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно із положеннями Конституції України наша держава є соціаль-

ною та правовою, тобто такою, у якій забезпечується соціальна безпека громадян та створюються необхідні й достатні умови для реалізації соціальних прав людини і громадянина, а також такою, у якій встановлено верховенство права [13]. Водночас очевидно, що Україна декларує зазначені цілі, намагається бути соціальною та правовою державою, проте фактично не є такою, враховуючи рівень достатку населення.

Як зазначає у своїй роботі Л.Г. Титаренко, в Конституції Швейцарії немає текстуального закріплення поняття «соціальна держава», проте в ній зафіксована категорія «держава добробуту» [25, с. 136]. «Добробутом», згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови, є матеріально-побутове забезпечення; достаток [11, с. 307]. Тобто Швейцарія декларує себе як держава, у якій населення є матеріально забезпеченим належним чином та в якій відсутня бідність. Як свідчать статистичні дані, наведені нами раніше, сьогодні в Швейцарії дійсно дуже низький рівень бідності. Автори навчального посібника «Адаптація соціальної політики та трудового законодавства України до стандартів ЄС» відзначають, що в Швейцарії сьогодні найвища середня тривалість життя в Європі – понад 79 р. [16, с. 91]. Для порівняння, в Україні в 2013 р. із 100 тис. осіб віком 20–64 р. не доживали до 65 р. [14, с. 57]. Згідно із іншими даними Швейцарія витрачає на соціальний захист населення більше, ніж Європейський Союз. Так, згідно зі статистичними даними за 2016 рік, соціальні витрати, включаючи соціальну допомогу та інші форми фінансової підтримки і виплат в дохід соціально-вразливих верств суспільства, досягли в Швейцарії рекордного рівня. За допомогою і на основі «стандарту купівельної спроможності» можна розрахувати «паритет купівельної спроможності», який показує, яку кількість однакових товарів і послуг можна придбати на одну і ту ж суму грошей, перераховану за поточним курсом в національній валюті. Якщо взяти до уваги витрати на соціальні питання, номіновані в «стандарті купівельної спроможності», то Швейцарія є безумовним лідером серед європейських держав. Федеральне Відомство статистики Швейцарії інформує, що у 2016 р. Швейцарія витратила на душу населення 11 105 таких «стандартів», тобто більше, ніж будь-яка інша країна Західної Європи (наприклад, Іспанія витратила 6 237 стандартів, а Франція – 10 063). Однак за всієї щедрості швейцарські витрати на соціальне забезпечення в цілому виявляються досить скромними, якщо оцінювати їх частку в загальному валовому внутрішньому продукті. Франція, наприклад, виходячи зі співвідношення соціальних витрат з ВВП, витрачає на соціальну підтримку своїх жителів удвічі більше. Зазначається, що характер джерел фінансування соціальних виплат у Швейцарії та інших країнах Західної Європи якісно різниться. У Швейцарії із державного бюджету виплачується лише 23,7% від сукупного обсягу соціальних допомог, тоді як в Італії та Великобританії цей показник перевищує 48%. Основним джерелом виплат у Швейцарії є роботодавці і самі застраховані особи і саме вони і несуть основний (66,1%) тягар соціальних витрат [26]. В Україні на потреби соціального захисту в бюджеті на 2019 р. передбачено 24,27% усього Державного бюджету [12]. Тобто, не зважаючи на загалом невисокий рівень соціального захисту населення в Україні на ці потреби, не враховуючи загальнообов'язкове державне соціальне страхування та інші джерела фінансування соціального захисту, держава в поточному році витрачає фактично четверту частину усього бюджету. В таких умовах зробимо висновок про доціль-

ність аналізу досвіду Швейцарії та пошуку шляхів його використання в Україні. Слід звернути увагу, що Швейцарія, маючи значно серйозніші економічні можливості, аніж Україна, витрачає суттєво менші кошти на соціальний захист населення.

Отже, аналізуючи наведені вище статистичні дані, можемо зробити наступний висновок про чинники, які характеризують і безпосередньо впливають на сучасний стан соціального захисту населення Швейцарії: 1) високий рівень матеріального забезпечення населення; 2) висока тривалість життя населення; 3) найвищий у Європі рівень соціального забезпечення населення за незначних порівняно із іншими державами витрат на це із державного бюджету.

Модель соціального захисту Швейцарії на науковому рівні характеризується як така, що належить до сучасної континентальної моделі соціальних держав та поєднує в собі класичні бісмарківські елементи і новітні інновації. «Бісмарківська» модель виходить із того, що соціальний захист людини має бути незалежним від держави, її фінансового, бюджетного забезпечення та передбачає жорстку систему взаємозв'язку між рівнем соціального захисту й успішністю (тривалістю) професійної діяльності працівника. Страхові каси, керовані роботодавцями і найманими працівниками на паритетній або розподільчій основі, збирають зумовлені колективними договорами відрахування із заробітної плати. З них формуються різноманітні професійні страхові фонди та здійснюються соціальні виплати [21, с. 92]. До особливостей цієї моделі А.М. Михненко відносить: 1) оптимальне поєднання інтересів суб'єктів соціального страхування; 2) максимальний облік трудового внеску в процесі організації соціального страхування; професійний підхід у процесі організації соціального страхування з окремих видів соціальних ризиків; 3) гармонійний баланс економічних і соціальних інтересів основних суб'єктів соціального страхування [15, с. 221]. Своєю чергою в основі швейцарської моделі лежить механізм соціального страхування, а соціальні видатки фінансуються переважно за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. К.В. Слюсаренко та М.М. Садовенко зазначають, що для цієї моделі характерні широко розгалужена обов'язкова система соціального страхування та існування соціальних трансфертів для непрацюючих членів суспільства. Держава надає однакового значення економічним та соціальним цілям в економічній політиці. Через бюджет перерозподіляється близько 50% ВВП, страхові фонди формуються як за рахунок роботодавців, так і працівників [22, с. 84]. Тобто у Швейцарії у контексті соціального забезпечення кожна людина несе відповідальність за самого себе. Коли цього зробити не вдається, держава, кантони і громади забезпечують людині необхідний захист, наприклад, від економічних наслідків старості, інвалідності або хвороби, нещасного випадку або безробіття. Для реалізації цього важливо, щоб усі оплачували страхові внески та податки, а також робили все можливе для самостійного покриття своїх життєвих витрат. Окрім того, Швейцарія відрізняється від інших європейських держав наявністю вагомого чинника в становленні та реформуванні соціальної держави – безпосередньої демократії, яка реалізується через інститут референдуму.

Вітчизняними дослідниками відзначається, що сучасна модель соціального забезпечення Швейцарії формувалась протягом декількох століть, і її сучасний стан є наслідком тривалого розвитку. На науковому рівні найбільш ґрунтовне

дослідження процесу формування швейцарського законодавства здійснив Д.Г. Севрюков [19], саме на його працю і на праці інших авторів ми будемо опиратись, встановлюючи відповідні закономірності.

Так, вчені вважають, що Швейцарія є прикладом неспішного становлення соціальної держави. Головною причиною такого розвитку є те, що в Швейцарії існує конституційна практика, яка не визнавала за федеральною владою повноважень у соціальній сфері. Для набуття можливості проводити соціальну політику й відповідні реформи уряд мав отримати квотум довіри від населення. І лише провівши низку обов'язкових референдумів, державі почали довіряти. Як наслідок з моменту внесення до Конституції Швейцарії «соціальної» поправки до прийняття першого національного акту пройшло майже тридцять років, адже поправка не гарантувала швидких змін у соціальній політиці держави. Федеральна влада мала провести узгоджувальні процедури із регіональною владою щодо змісту соціальних ініціатив, а за відсутності такого узгодження довгий час федеральна система соціального страхування існувала лише на рівні кантонів, міст і муніципалітетів, товариств взаємодопомоги, профспілок та підприємців [19, с. 178]. Швейцарський досвід демонструє, що між проголошенням соціальної держави та її реальним підтвердженням свого статусу як соціальної (або ж державою добробуту) можуть пройти десятки років. Тому ті процеси, які відбуваються в Україні, не є критичними. По суті, Україну визначено як соціальну державу на конституційному рівні та прийнято більше сотні нормативно-правових актів, які врегульовують цю сферу. Тому зробимо висновок про те, що в нашій державі для належного рівня соціального захисту населення вже зроблено більше, ніж за тривалий період було зроблено в Швейцарії. Проте швейцарський досвід демонструє, що навіть в умовах неспішного становлення соціальної держави її дійсно можна побудувати.

Становлення соціального захисту в Швейцарії розпочалось у 1863 р. із утворенням на основі філантропічної організації «Суспільна користь» товариства Червоного Хреста як спеціальної інституції з надання допомоги пораненим у боях. Ця організація відіграла значну роль у допомозі інвалідам, військовополоненим, сиротам, створювала шпитали, пункти харчування, проводила санітарну освіту населення, і надалі її діяльність поширилась на інші держави світу, у тому числі й Україну [20, с. 3]. Проте подальший розвиток швейцарської моделі пов'язується не лише із створенням тих організацій, чия діяльність поширилась на міжнародному рівні, а й з тими, що здійснювали свою діяльність винятково в Швейцарії.

Так, у багатьох моментах Швейцарія перша серед держав Європи запроваджувала окремі види соціального захисту населення. Наприклад, наприкінці XIX ст. швейцарські міста заснували перші в Європі публічні фонди компенсацій у разі безробіття. У Берні було створено обов'язковий фонд страхування від безробіття в 1893 р. Згодом подібні ініціативи були реалізовані в Цюриху, Санкт-Галлені та інших швейцарських містах. Також Берн був першим серед міст Європи, у яких засновано публічну службу зайнятості в 1888 р. У Базелі, Шафхаузені та інших містах така практика була запроваджена не набагато пізніше – у 90-х рр. цього ж століття. Д.Г. Севрюков зазначає, що в Люцерні в той період було засновано фонд обов'язкового страхування в разі хвороб для робітників, у Базелі – пенсійний фонд для службовців, які виходили на пенсію за віком, а в кан-

тонах Невшатель та Вауд було запроваджено обов'язкові універсальні пенсійні схеми в 1898 та 1907 р.р., в 1916 р. така ж схема, але загальнообов'язкова, була запроваджена у Гларусі.

Однак стрімкий розвиток систем соціального забезпечення в окремих швейцарських містах та кантонах створює хибне враження про їх реальний стан наприкінці XIX – на початку XX ст. По-перше, як відзначає науковець, інші міста та кантони, окрім перерахованих, або не виявляли такої ініціативи, або у них були відсутні відповідні ресурси. По-друге, у деяких містах подібні ініціативи не були реалізовані через референдум. Так, населення відмовилось від плану публічного страхування від безробіття в містах Санкт-Галлен в 1897 р. [1, с. 152] та Базелі в 1900 р., пенсії за віком були скасовані в Женеві в 1910 р., а мінімальна заробітна плата так і не була визначена в Берні (1898 р.) та Цюриху (1899 р.) [7, с. 272–273; 19, с. 178–179]. На державному рівні у 1899 р. було ухвалено закон про медичне страхування, який згодом було скасовано на референдумі, ініційованому коаліцією лікарів, правих сил та товариств взаємодопомоги [5, с. 131–132]. Було введено в дію Закони про соціальне страхування в разі хвороби та від нещасних випадків в 1916 та 1918 рр. Пропозиція уряду створити національну пенсійну систему була відхилена на референдумі в 1931 р., а федеральний закон про страхування від безробіття був скасований за тією ж самою процедурою в 1935 р. [6, с. 256; 19, с. 179].

Таким чином, на основі вищезазначеного можна зробити наступні висновки щодо особливостей системи соціального забезпечення Швейцарії на першому етапі її розвитку: 1) Швейцарія однією із перших запровадила страхування від безробіття, страхування для працівників від хвороб, обов'язкові та обов'язкові пенсійні фонди; 2) у Швейцарії в окремих містах та кантонах, а також на федеральному рівні ще наприкінці XIX – на початку XX ст. були прийняті акти законодавства, які врегульовували соціальне забезпечення населення; 3) водночас через розвиток безпосередньої демократії, яка реалізується через інститут референдуму, всі ці системи були майже одразу скасовані.

Тому, незважаючи на те, що у багатьох моментах Швейцарія суттєво випереджала інші європейські країни у рівні розвитку систем соціального захисту населення, станом на початок XX ст. вона фактично не існувала.

Наступний етап розпочався після закінчення Другої світової війни, хоча ще під час війни були прийняті закони, що збільшили виплати з безробіття (1942 р.) та ввели сімейну допомогу фермерам (1944 р.). Початок наступного етапу пов'язується Д.Г. Севрюковим із заснуванням у 1948 р. системи пенсійного страхування, яка поєднувала бісмарківські та беверіджські принципи страхування від старості (внески) та універсальний, гарантований законом, базовий мінімум. Бісмаркська система вже аналізувалась нами раніше у цій статті. Щодо беверіджської, то вона полягає у тому, що джерелом фінансування основних складників системи соціального захисту є державний бюджет, який формується з податків. В основу моделі покладено принцип національної солідарності та ідея «держави загальної добробуту», відповідно до якої людиною мають опікуватися суспільство і держава [21, с. 92]. А.М. Михненко виділяє наступні особливості моделі Беверіджа: 1) тривірнева система соціального захисту; 2) державні соціальні гарантії орієнтовані на прожитковий мінімум, додаткове соціальне страхування – на заміщення

(компенсацію) заробітку, додаткове добровільне особисте страхування – на особисті можливості самих працівників [15, с. 221]. У 1953 р. у Швейцарії було запроваджено страхування в разі материнства для сільських жінок, а у 1960 р. – страхування в разі непрацездатності. Згодом набули чинності закони про обов'язкове та універсальне страхування в разі безробіття (1984 р.) та про обов'язкові професійні пенсії (1985 р.) [19, с. 179]. Проте станом на 1986 р. Швейцарія у багатьох відношеннях ще не була державою добробуту через відсутність національної служби охорони здоров'я, а також відсутність загальнонаціональних гарантій мінімального доходу для всіх груп населення (крім громадян похилого віку та непрацездатних) і також суттєвої місцевої автономії [9, с. 128]. Довгий процес формування національної системи соціального захисту можна пояснити саме існуванням демократичних процедур, які могли заблокувати будь-яку урядову ініціативу. При цьому на рівні кантонів соціальне страхування все-таки здійснювалось, але на загальнодержавному рівні відповідна система зіштовхнулася із труднощами під час її формування.

Отже, на другому етапі формування системи соціального забезпечення Швейцарії відбулось наступне: 1) була сформована система пенсійного страхування; 2) запроваджено різні види соціальної допомоги населенню, у тому числі страхування в разі материнства, страхування в разі непрацездатності та безробіття; 3) водночас через можливість скасування будь-якої ініціативи шляхом референдуму Швейцарія станом на 80-ті р.р. ХХ ст. ще не була державою добробуту.

Водночас Швейцарія відрізнялась від інших держав тим, що в умовах, коли в Європі було встановлено тенденції до зменшення витрат на соціальну сферу, в досліджуваній державі навпаки витрати суттєво збільшились. Науковці відзначають, що Швейцарія при цьому залишалась соціальною державою старого типу: багато витрачала, зосереджуючи свої зусилля на старих ризиках, передусім на старості; мали місце найвищі показники соціальних витрат, що пов'язано з її системами пенсійного страхування за віком, у разі непрацездатності та системою охорони здоров'я. При цьому у всіх інших сферах Швейцарія залишалась доволі відсталою, особливо щодо того, що стосується соціальних послуг та сімейної політики. Швейцарія була дорогою, але старою соціальною державою [4, с. 159].

Саме ці чинники зумовили проведення системних реформ у середині 1990-х рр. У 1995 р. з певними складнощами були ухвалені два важливі закони, що мали на меті реформування пенсійної системи базового, першого рівня та соціального страхування в разі безробіття. Так, пенсійний закон встановив систему розділених внесків та виплат для подружжя та запровадив пенсійні кредити для матерів, які не працюють, проте водночас обмежив індексацію пенсій та підвищив пенсійний вік для жінок (із 62 до 64 р.). Було підвищено рівень додаткових пенсійних виплат, які ґрунтуються на перевірці нужденності та фінансуються через оподаткування. У 1996 р. була запроваджена універсальна система обов'язкового медичного обслуговування. До цього часу в більшості кантонів медичні послуги надавались на добровільній основі, хоча й за певної фінансової підтримки держави [2, с. 139].

На початку 2000-х рр. було ініційовано перегляд пенсійної системи першого рівня (Alters-und Hinterlassenversicherung (Assurance Vieillesse et Survivants)), яка включає в себе базову пенсію та додаткову, що ґрунтуються на перевірці потреб.

Реформа мала на меті вирішення платоспроможності системи та запровадження механізму гнучкого переходу від трудової діяльності до пенсії [3, с. 233]. У 2003 р. обидві палати парламенту після тривалих обговорень та доопрацювань узгодили проект закону, згідно з яким було зменшено розмір виплат та піднято жіночий пенсійний вік до 65 р. Однак закон у наступному році був скасований на референдумі, ініційованому соціалістами.

У 2003 р. було модернізовано систему професійних пенсій, які належать до другого рівня пенсійної системи. Таким чином було полегшено доступ до пенсійного забезпечення робітникам із низьким рівнем оплати праці, жінкам із дітьми, особам, які були зайняті неповний робочий день. У разі недостатності двох видів пенсій (а їхній розмір внаслідок законодавчих обмежень був знижений) є можливість отримувати вказану вище додаткову допомогу. Роль податків у фінансуванні пенсійної системи суттєво збільшилась, що свідчить про відхід від класичних принципів бісмарківської системи пенсійного страхування. На початку 2000-х рр. був збільшений період відрахувань до фондів соціального страхування в разі безробіття, який відкривав доступ до системи, а термін отримання компенсації, навпаки, обмежувався одним роком, а у 2007 р. проведено реформу страхування в разі тимчасової непрацездатності, яка мала на меті якомога швидше повернення непрацюючої людини на ринок праці [8, с. 228; 19, с. 180–181]. Таким чином, розпочавши у 90-р.р. ХХ ст. політику скорочення витрат на соціальне забезпечення населення, Швейцарія здійснила системні реформи, розширивши при цьому систему соціального захисту та посиливши зобов'язання громадян щодо її фінансування.

Як наслідок у рамках чинного стану соціального захисту населення в Швейцарії, на нашу думку, варто виділити наступні сфери, які слугують взірцем для інших держав:

1) Страхування на випадок хвороби. Страхування на випадок хвороби в Швейцарії обов'язкове. Кожна людина, яка живе в Швейцарії, зобов'язана укласти договір про страхування на випадок хвороби. Встановлено обов'язок застрахувати себе і свою сім'ю не пізніше, ніж через три місяці після поселення в Швейцарії. Базова страховка, обов'язкова для всіх дорослих і дітей в Швейцарії, покриває витрати на послуги лікарів в певних лікарнях, а також на велику частину медикаментів, що відпускаються за рецептом. Для цього жителі Швейцарії щомісяця сплачують лікарняній касі страховий внесок. Розмір цього внеску залежить від того, де живе особа і чи хоче вона у кожному окремому випадку оплачувати самостійно частину витрат, чи бажає включити в страховку додаткові послуги. Послуги стоматолога, наприклад, не покриваються базовою страховкою і оплачуються окремо [24].

2) Допомога по безробіттю. Допомога по забезпеченню прожиткового мінімуму після звільнення з роботи в Швейцарії – найпростіша в світі. Ніяких додаткових умов і вимог до претендента соціальної допомоги швейцарська влада не пред'являє. Претендент на отримання допомоги має право розраховувати на отримання 70% від попередньої зарплати протягом 400 днів, якщо він відпрацював за останні два роки хоча б по півроку в кожному році. Якщо отримувач допомоги трудився менше, то виплачуватися йому соціальна підтримка буде всього 260 днів, що також цілком достатньо, щоб встигнути працевлаштуватися, неквапливо підшукавши роботу, яка підходить найбільше. Інститут національного страхування встано-

вив і максимальну допомогу по безробіттю. Житель Швейцарії, що залишився без роботи, має право отримати від держави не більше 65 тис. доларів на рік. Цієї суми, на думку соціальних служб, повинно вистачити на забезпечення базових потреб під час пошуку нового робочого місця [23].

3) Пенсійне забезпечення в Швейцарії. Пенсійний вік в Швейцарії настає для жінок в 64, а для чоловіків – у 65 р. Згідно з програмою соціального захисту передбачаються внески до пенсійного фонду, які виплачуються усіма працюючими жителями країни. Відрахування здійснюються державою, роботодавцем (4,2% від заробітної плати працівника) і самою застрахованою особою (4,2% від річного доходу). Мінімальний розмір пенсії встановлено на рівні 1 030 швейцарських франків на місяць. Кожен громадянин Швейцарії, починаючи з двадцятирічного віку, страхується державою і зобов'язаний виплачувати страхові внески. Після досягнення пенсійного віку, залежно від стажу та розміру зарплати йому нараховується пенсія за віком. Передчасне отримання пенсії можливо за станом здоров'я, внаслідок виробничої травми і з інших об'єктивних причин. Додаткові доплати до державних пенсій надаються фізичним особам, які проживають у Швейцарії і підлягають обов'язковому пенсійному страхуванню; іноземцям, які проживають у Швейцарії більше 10 р.; біженцям і особам без громадянства, які прожили в Швейцарії більше 5 р. Окрім того, в Швейцарії розвинута система недержавного пенсійного забезпечення, тому швейцарські громадяни насамперед самотійно забезпечують себе в старості [17].

4) Страхування від нещасних випадків на робочому місці. На робочому місці усі працівники, які працюють по вісім і більше годин на тиждень, застраховані від нещасного випадку роботодавцями. Ця страховка покриває витрати і втрату заробітку. Ті, хто працює менше восьми годин на тиждень або працюють самостійно, повинні оплачувати страховку від нещасного випадку самостійно [24, с. 8]. Щодо останнього, то варто зазначити, що Швейцарія є державою із високим рівнем працюючих громадян на умовах неповної зайнятості.

5) Підтримка в старості, при втраті годувальника та при інвалідності. Після досягнення 18-річного віку всі громадяни Швейцарії зобов'язані оформити державну страховку пенсії по старості і на випадок смерті годувальника (АНВ), а також страховку на випадок інвалідності (IV) і оплачувати страхові внески. За страховкою АНВ жінкам від 64 р. і чоловікам від 65 р. виплачується пенсія по старості. Після смерті члена сім'ї виплачуються пенсії при втраті годувальника і сиротам. Мета страховки IV полягає в підтримці інвалідів. Ця страховка допомагає інвалідам зберегти за собою робоче місце або знайти нове. Якщо не вдається зробити ні те, ні інше, за страховкою IV також виплачується пенсія. Розмір пенсій за страховками АНВ і IV розрахований для приблизного покриття найважливіших потреб. Якщо цієї пенсії не вистачає, можна отримати додаткову матеріальну підтримку (Ergänzungsleistungen) [24, с. 5–7].

6) Додаткова підтримка для родин. У кожної працюючої жінки є право на 14-тижневу декретну відпустку і на отримання в цей час допомоги у зв'язку з материнством в розмірі 80% від останньої зарплати або доходу. У працівників з дітьми є право на допомогу на дітей (незалежно від рівня доходу). Така допомога також виплачується непрацюючим громадянам зі скромним доходом. У тих випадках, коли доходу недостатньо для нормального рівня життя і жоден з видів соціального

страхування не може допомогти, надається соціальна допомога. За надання соціальної допомоги відповідають кантони. Видається вона зазвичай громадою, а фінансується за рахунок податків [23].

Висновки з даного дослідження. Таким чином, виділимо наступні позитивні особливості швейцарської системи соціального забезпечення: 1) система соціального забезпечення населення включає велику кількість видів допомоги; 2) високі розміри соціальних виплат; 3) соціальне забезпечення здійснюється більшою мірою завдяки коштам самих громадян, завдяки залученню усіх працюючих громадян до відповідних систем і меншою мірою – за рахунок державного бюджету Швейцарії.

Серед негативних моментів виділимо наступні: 1) можливість скасування будь-якого нормативно-правового акту у сфері соціального забезпечення на референдумі; 2) швейцарська система соціального забезпечення є своєрідною, тому застосування її досвіду в інших державах проблематичне.

Щодо останнього, то варто зазначити наступне. Однією із основних проблем України є наявність тіньового ринку праці. За прогнозами різних експертів, сьогодні в рамках тіньової зайнятості працює близько третини українців. Фундаментальною основою швейцарської моделі є залучення усього працюючого населення до відповідних фондів. Заробітна плата в Швейцарії є легальною в усіх працівників, усі внески сплачуються у встановлених законах обсягах. Як наслідок, по суті самі громадяни більшою мірою фінансують власний соціальний захист, в цьому і полягає особливість швейцарської моделі. Україна ж витрачає дуже значні кошти на соціальний захист населення, оскільки ті кошти, що потрапляють у відповідні фонди, не здатні покрити передбачені витрати навіть у тих низьких обсягах, в яких вони встановлені.

Література:

1. Alber J. Government Responses to the Challenge of Unemployment: The Development of Unemployment Insurance in Western Europe. *The Development of Welfare States in Europe and America*. 8 ed. 2009. P. 152–157.
2. Armingeon K. Little contention: Switzerland and the OECD. The OECD and European Welfare States : Globalization and Welfare. UK : Edward Elgar Publishing. 2004. P.139–152.
3. Bonoli G. Switzerland: the impact of direct democracy. *The Handbook of West European Pension Politics*. Oxford University Press. 2006. № 3. P. 203–247
4. Manow P. Comparative Institutional Advantages of Welfare State Regimes and New Coalitions in Welfare State Reforms. *The New Politics of the Welfare State*. Oxford University Press. 2001. № 2. P. 146–164.
5. Merrien F.-X. Implementing major welfare state reforms: a comparison of France and Switzerland – a new-institutionalist approach. *Survival of the European Welfare State*. Edited by S. Kuhnle. London ; New York : Routledge. 2000. P. 128–145.
6. Obinger H. Federalism, Direct Democracy and Welfare State Development in Switzerland. *Journal of Public Policy*. 1998. № 18 (3). P. 241–263
7. Obinger H. Switzerland: the marriage of direct democracy and federalism. *Federalism and the Welfare State. New World and European Experiences* ed. by H. Obinger, S. Leibfried, F. Castle. Cambridge University Press. 2005. № 1. P. 263–306.
8. Sheldon G. Unemployment and employment policy in Switzerland. *Europe's New State of Welfare. Unemployment and employment policy and citizenship* ed. by J. Andersen, J. Clasen, W. Oorschot, K. Halvorsen. Bristol : Policy Press, 2003. P. 215–230.

9. Аристов Е.В. Социальность государства в Швейцарии. *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Философия. Социология. Право*. 2016. № 3. С. 128–130
10. Бровчак С.В. Пенсионное обеспечение в Швейцарии. *Финансы и кредит*. 2010. N 22. С. 68–71. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pensionnoe-obespechenie-v-shveysarii> (дата звернення: 11.06.2019 р.).
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
12. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/> (дата звернення 11.06.2019 р.)
13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 р. № 30. Ст. 141.
14. Левчук Н.М. Здоров'я і тривалість життя в Україні у контексті формування передумов інноваційної зайнятості. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 54–65
15. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2011. Вип. 2. С. 219–227
16. Мужикова Н.М., Пузирний В.Ф., Семиног Л.А. Адаптація соціальної політики та трудового законодавства України до стандартів ЄС: *Навч. Посібник. Сіверський інститут регіональних досліджень*. Чернігів : Деснянська правда, 2007. 169 с.
17. Пенсійна система Швейцарії. URL: <http://www.uaib.com.ua/files/articles/203/49/Switz.pdf> (дата звернення: 11.06.2019 р.)
18. Рівень життя у Швейцарії – один з найвищих. URL: <https://www.volynnews.com/news/economics/u-shvetsariyi-riven-zhyttia-odup-z-nauvyshchukh/> (дата звернення: 11.06.2019 р.)
19. Севрюков Д.Г. Розвиток соціальної держави у Швейцарії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 73. С. 178–184.
20. Сімкіна О.В. Основні засади та історичні етапи становлення й розвитку соціального забезпечення (на прикладах країн Європи та України). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/22.pdf> (дата звернення: 11.06.2019).
21. Скуратівський В.А., Трощинський В.П., Лібанова Е.М. та ін. *Управління соціальним та гуманітарним розвитком : навч. посіб. : у 2 ч.* Київ : НАДУ, 2009. Ч. 1. 456 с.
22. Слюсаренко К.В., Садовенко М.М. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики і перспективи. *Економічний аналіз : зб. наук. праць*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 80–90.
23. Социальное обеспечение в Швейцарии. URL: <https://studfiles.net/preview/3794426/> (дата звернення: 11.06.2019 р.)
24. Социальное страхование: пребывание в Швейцарии и окончательный отъезд из Швейцарии: Информация для иностранных граждан. URL: <https://www.sem.admin.ch/dam/data/sem/rueckkehr/rueckkehrfoerderung/sozialversicherung/broschuere-sozialvers-ru.pdf> (дата звернення: 11.06.2019 р.)
25. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 41. С. 132–140
26. Швейцария тратит на социальное обеспечение больше, чем ЕС. URL: https://www.swissinfo.ch/rus/социальная-помощь_швейцария-тратит-на-социальное-обеспечение-больше-чем-ес/44701494 (дата звернення: 11.06.2019 р.)

Maliuha I. Switzerland as a social state: use of positive experience in Ukraine

Summary. The scientific article conducts an investigation fully devoted to the legal regulation of the rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine. The substantial content of the rights of persons with disabilities to rehabilitation and the principles of rehabilitation are predetermined. The author points out that the creation of equal with other members of society opportunities for the realization of aforesaid persons their political, economic, social and cultural rights and freedoms is crucial determinants for the developments of the system of social protection. Not least important is the argument, according to which the most complete development of their individual abilities and the satisfaction of personal needs are objective prerequisites for the development of the modern system of rehabilitation of persons with disabilities.

Within this backdrop, rehabilitation services rendered to people with disabilities are characterized. Moreover, it is indicated that the individual rehabilitation program for a person with a disability, as well as child with a disability is advisory in nature. The author has proved that the challenges faced by persons with disabilities should be considered at the level of human rights doctrine, and not as the pure manifestation of charity. In this light, it was shown that the addressing abovementioned issues through the prism of Ukrainian context deserves much attention. This, in turn, allowed the author to develop relevant findings and suggestions.

In the article the social legislation of Switzerland is analyzed, its positive and negative aspects are defined. Comparison of social legislation of Switzerland with the social legislation of Ukraine is made, directions of borrowing of positive experience are singled out and proposals on the improvement of social legislation of Ukraine are formulated.

Key words: social legislation, legislation of Switzerland, social legislation of Switzerland, positive experience, improvement of social legislation of Ukraine.